

УДК 94 (477. 63) «1934/1936»

Н.Р. РОМАНЕЦЬ

БОРОТЬБА ЗІ ШКІДНИЦТВОМ В АГРАРНОМУ СЕКТОРІ УКРАЇНИ

Романець Наталя Радомирівна – докторант Дніпропетровського національного університету ім. О. Гончара, кандидат історичних наук, доцент

У статті аналізуються дослідження репресивної кампанії по боротьбі зі шкідництвом в аграрному секторі України в 1934 -1936 рр.

Ключові слова: шкідництво, репресії, колгоспи, політика.

В статье анализируются исследования репрессивной кампании по борьбе с вредительством в аграрном секторе Украины в 1934 – 1936 гг.

Ключевые слова: вредительство, репрессии, колхозы, политика.

In the article analysed is devoted to investigation of repressive campaign against the sabotage in the ukrainian agriculture in 1934-1936.

Key words: sabotage, repressions, collective farms, policy.

© Н.Р. Романець, 2011

«Соціалістична реконструкція» аграрного сектора кінця 20-х – початку 30 –х рр. ХХ ст. належить до найтрагічніших сторінок вітчизняної історії, викликаючи протягом останніх десятиліть незмінну зацікавленість науковців і широких кіл української громадськості. Серед різноманітних аспектів «великого перелому» особливе місце займає тема репресій і їх ролі у здійсненні політики суцільної колективізації. Її дослідження, крім суто наукового, має й велике морально-психологічне значення, оскільки мова йде про відновлення історичної справедливості щодо мільйонів наших співгромадян, які безслідно згинули в застінках і концтаборах ДПУ-НКВС. Багатотомна історіографія проблеми, представлена працями М. Івницького [21], С. Кокіна [23], В. Васильєва [1], Ю. Шаповала [33] свідчить, що за останні роки чимало зроблено для об'єктивного висвітлення репресивної складової «соціалістичної реконструкції» села. Проте поза увагою істориків фактично залишився так званий «постголодоморний період». Тому метою даної наукової розвідки є дослідження кампанії по боротьбі зі шкідництвом в аграрному секторі України в 1933 – 1936 рр.

Період з середини 1933 р. по 1936 р. українські історики називають постголодоморним [25, 199], а західні й російські використовують термін «неонеп», звертаючись до іронічного визначення Л. Троцьким оновленого сталінського курсу [26, 7]. Катастрофічна ситуація в сільському господарстві, спричинена голодомором 1933 р., примусила Кремль дещо скоригувати аграрний курс, не відходячи при цьому від вирішення стратегічних завдань. Політика організаційно-господарського зміцнення колгоспів мала на меті максимально вдосконалити систему колективного господарювання в умовах подальшої викачки із села сировини, хліба, людських ресурсів. До того ж, як зазначає російський дослідник Ю. Мошков, на той час більшість колгоспників «звиклися з тим, що їх праця спрямована на користь держави» [26, с7].

Нові пріоритети у репресивній політиці радянської влади щодо селянства у постголодоморний період

були визначені таємною інструкцією ЦК ВКП(б) і РНК СРСР від 8 травня 1933 р., яка адресувалась органам партійно-державної влади, ОДПУ, суду і прокуратури. Й. Сталін і В. Молотов проголошували в зазначеному документі, що за три роки колгоспи стали панівною формою господарства на селі, тож перемогу колгоспного ладу вже забезпечено. Звідси випливав висновок: «Внаслідок наших успіхів на селі наступив момент, коли ми не маємо потреби в масових репресіях, що торкаються, як відомо, не тільки куркулів, а й одноосібників і частини колгоспників» [15, 71]. Офіційно зміст нової репресивної політики полягав у переході від масових і гострих форм репресій на селі до їх вибіркового застосування, що передбачало «посилення й раціоналізацію методів боротьби з опором класового ворогу» [12, 3]. Також репресія мала використовуватися як «засіб переробки дрібнобуржуазної, приватновласницької психології селян і виховання недисциплінованих елементів із середовища трудящих» [18, 152 Зв.].

Документи свідчать, що, незважаючи на пом'якшення репресивної складової аграрної політики радянської влади в період «колгоспного неонепу», каральні заходи проти селян продовжувалися застосовуватись, у першу чергу, як основний інструмент забезпечення виконання «господарсько-політичних кампаній» – сівби, збирання врожаю, заготівель, збереження громадського майна. Провідним напрямком у діяльності репресивних органів у 1934–1936 рр. була боротьба зі шкідництвом в аграрному секторі, необхідність якої Й. Сталін обгрунтував на січневому (1933 р.) Пленумі ЦК ВКП(б). У своїй промові «Про роботу на селі» він зробив висновок, що закінчення суцільної колективізації не привело до припинення класової боротьби, а лише до зміни її форм та методів. Куркульські й антирадянські елементи, проникнувши до колгоспів, перейшли до прихованого саботажу й шкідництва. Тому Кремлівський очільник рекомендував шукати класових ворогів серед «комірників, завгоспів,

рахівників, секретарів тощо» [27, 229]. Зауважимо, що дана концепція логічно вписувалася до відомої сталінської теорії про загострення класової боротьби у міру просування до соціалізму.

Важливим фактором, який створював передумови для перманентної боротьби зі шкідництвом, було постійне збільшення планових показників у сільському господарстві, зумовлене прагненням влади встановити тотальний контроль над процесом виробництва у колективних об'єднаннях. Ймовірно, таким чином центральне керівництво намагалось подолати безгосподарність, яка панувала в колгоспах, поглиблюючи кризу аграрного виробництва, зумовлену суцільною колективізацією. Як заявив на січневому (1933 р.) Пленумі ЦК ВКП(б) Й. Сталін, «партія не може тепер обмежитися окремими актами втручання у процес сільськогосподарського розвитку. Вона повинна тепер взяти у свої руки керівництво колгоспами» [27, 223]. У цей період у державних планах почали визначати не лише площі посівів, але й строки сівби, у тому числі так званої «надранньої», нерідко примушуючи селян засівати мерзлу землю. Регламентували всі роботи зимового періоду: «снігозатримування, вивіз гною на поля, а також усі підготовчі роботи до весняної сівби: збирання насіння, зерноочищення, ремонт реманенту, збруї, зберігання тягла, забезпечення фуражем» [22, 40]. Зростання планових показників в аграрному секторі автоматично збільшувало чисельність посадових осіб, відповідальних за їх виконання, а отже і, кількість судових вироків та адміністративних санкцій щодо «сільських працівників усіх рангів, починаючи від місцевої адміністрації, голів колгоспів, директорів МТС і закінчуючи рядовими колгоспниками» [26, 25]. Додамо, що постановою ЦВК СРСР від 30 січня 1933 р. поширила на шкідників дію «закону про п'ять колосків» [24, 451].

У 1933 – 1936 рр. шкідництво вбачали в усіх проявах безгосподарності, яка стала нормою життя в колективних об'єднаннях: неналежному зберіганні насінневих фондів, несвоєчасному ремонту сільськогосподарської техніки, поганому утриманні худоби. Особливу увагу центральне партійне й радянське керівництво приділяло «боротьбі з хижацьким ставленням до коней». Кампанії з виявлення шкідників серед тих, хто доглядав за худобою: конюхів, ветеринарів, проводилися в період 1934–1936 рр. з завидною регулярністю. Між тим поганий стан кінського поголів'я в колгоспах зумовлювався взаємодією кількох чинників. По-перше, відсутністю належної кормової бази, на формування якої негативно впливало неправильне визначення структури посівів у колективних господарствах. Реалізуючи курс партії на розширення посівних площ під зерновими культурами, деякі колгоспи взагалі не включали до виробничих планів відведення землі під пасовиська та сіножаті. У результаті площа сіножатей у колгоспно-селянському секторі країни скоротилася з 49, 6 млн. гектарів у 1931 р. до 39,3 млн. гектарів у 1933 р., посіви кормових трав відповідно з 6 150 тис. гектарів до 4 737 тис. гектарів [24, 525]. Додамо, що турбота про посіви кормових трав могла дорого коштувати місцевому керівництву. Так, на початку 1934 р. у «шкідництві» були звинувачені працівники

апарату міського земвідділу Миколаївського району Одеської області, які збільшили посіви кормових трав для колгоспів, що нібито «зовсім не займалися тваринництвом» [31, 13].

Одночасно збільшення обсягу заготівель у 1931–1932 рр. за умов зменшення виробництва зерна неминуче призвело до суттєвого скорочення кількості кормового зерна, що залишалося в селі. За підрахунками дослідників Р. Девіса і С. Віткрофта, в цілому по країні скорочення виробництва фуражного зерна становило від 23,3 млн. тонн у 1927/28 р. до 13,8 млн. у 1932 р. [29, 100]. Тому основний раціон колгоспного поголів'я складали незапарена солома і солома, від яких у ротівій порожнині коней утворювалися рани. Але й такого фуражу, як правило, не вистачало до весни.

Хворих і виснажених коней продовжували використовувати на важкій роботі. Це підтверджує і судова статистика: найбільша кількість засуджених за «хижацьке ставлення до коней» припадала на перший і четвертий квартали року. Виснаження і масовий падіж худоби на початку року зумовлювалися відсутністю фуражу. А через використання коней на важких роботах під час осінньої посівної кампанії збільшувалася кількість абортів конематок наприкінці року [15, 37].

Не слід забувати, що значне скорочення кінського поголів'я в період колективізації і голодомору призвело до збільшення навантаження на вцілілих коней. Приміром, у колгоспах зони обслуговування Новогригорівської МТС Дніпропетровської області навесні 1933 р. на одного коня припадало 31,5 гектарів землі, у колгоспі «Іскра» Бердянського району – 54 гектари [13, 273]. Тому під час посівної і збиральної кампанії 1933 р. у республіці як тяглову силу широко використовували корів і биків. Так, у комуні ім. Сталіна Генічеського району на польових роботах було задіяно 246 корів і 44 бика [22, 281–282].

Ще однією причиною поганого стану кінського поголів'я було те, що більшість усупієненої худоби утримували в «примітивних, пристосованих з старих, які абсолютно не відповідали зоотехнічним вимогам, приміщеннях. Лише в Оріхівському районі Дніпропетровської області такі приміщення в колгоспах становили 95%» [7, 76]. «У незадовільному стані перебували ветеринарне й зоотехнічне обслуговування тваринництва» [24, 525]. Приміром, на початку 1934 р. на Дніпропетровщині працювали 844 зооспеціалістів, тоді як «для обслуговування одних лише МТС і радгоспів області без великих колгоспів і тваринницьких колгоспних ферм потрібно було 1100 зооспеціалістів» [9, 44].

На стан кінського поголів'я впливав і суб'єктивний чинник: велика плінність кадрів на конюшнях через постійні «чистки» колгоспів. Приміром у колгоспі ім. Карла Маркса Оріхівського району конюхами працювали по 2–3 дні [7, арк. 34]. До того ж, новоспечені колгоспники не ставилися сумлінно до своєї роботи. Обстеження колективних об'єднань Чернігівської області на початку 1934 р. засвідчило, що у половини з них коні були виснажені, хворіли на чототку, вшивість, екзему. В одному колгоспі виснажений кінь навіть не міг стояти, його тримали у підвішеному стані [8, 21].

Між тим партійне керівництво республіки вбачало

вихід із катастрофічної ситуації в організації нової «чистки колгоспів від ворожих, контрреволюційних елементів». Тому постановою ЦК КП(б)У від 16 лютого 1934 р. зобов'язала обкоми здійснити перевірку особистого складу колгоспів: конюхів, бригадирів, комірників, членів правління [8, 23]. За «неповними даними» прокуратури УСРР у 1934 р. в республіці «за хижацьке і недбале ставлення до коней» було засуджено 13 281 осіб, з них 3 307 осіб до позбавлення волі [28, 428]. Але застосування судової репресії не могло змінити ситуацію на краще. Як визнала Дніпропетровська обласна прокуратура, «незважаючи на значну кількість справ, розглянутих судами області в 1934 р., і велику кількість засуджених, падіж і виснаження коней, абортів конематок тривали» [17, 37].

Наймасовіша кампанія по боротьбі з хижацьким ставленням до коней і південних регіонах республіки припадає на початок 1935 р. Неврожай 1934 р. негативно вплинув на формування кормової бази. Щоб вирішити цю проблему, партійне керівництво Дніпропетровщини навіть запропонувало у травні 1934 р. колгоспам і радгоспам почати силосування очерету й осоки до їх здерев'яніння, щоб зняти протягом року 2 – 3 врожай [5, 33 Зв.]. Деякі колективні об'єднання області заготовляли корми виключно з різноманітного бур'яну, серед якого значну частину складали отруйні рослини. А більшість колгоспів Дніпропетровщини взагалі не могли сформувати фуражні фонди [28, 210]. Тому Дніпропетровський обком КП(б)У ще у вересні 1934 р. прогнозував, що «значна частина тяглової сили через нестачу кормів буде перебувати навесні 1935 р. у виснаженому й підірваному стані» [10, арк. 33].

Але коли в колгоспах Дніпропетровщини починається масовий падіж худоби, органи НКВС беруть усі справи під особистий контроль, вважаючи, що причиною загибелі коней було свідоме отруєння, здійснене працівниками колгоспів. Із підозрюваних починають вибивати зізнання. Так, рахівник артілі ім. Блюхера Плосковської сільради Верхньодніпровського району К. Варакута під час допитів дев'ять разів зізнавався у тому, що «отруїв коней миш'яком за намовою куркуля Якова Денісьєва», а потім стільки ж разів відмовлявся від своїх свідчень [17, арк. 32]. Бактеріологічні дослідження, здійснені Дніпропетровською лабораторією і Харківським інститутом судово-медичної експертизи, встановили відсутність медикаментозної отрути у внутрощах коней. Причиною загибелі худоби, як правило, був неякісний силос. Приміром, у колгоспі ім. Леніна Веселівської сільради Верхньобілозерського району 20 коней захворіло й 5 загинуло після вживання отруйного бур'яну-гірчаку. Але висновки бактеріологічних лабораторій вже не могли зупинити працівників НКВС і прокуратуру, які вважали, що «клінічна картина захворювання і первинний висновок ветеринарних лікарів відрізняються від даних бактеріологічного дослідження». Тому були сфабриковані справи про розкриття у Верхньодніпровському і Сталіндорфському районах двох антирадянських груп, члени яких нібито свідомо створили умови, що «прискорювали процес загибелі коней» [17, 44].

Та істерія, яку роздмухували навколо шкідників

засоби масової інформації, постійне залякування колгоспників судом нерідко призводило і до трагічних наслідків. 23 травня 1934 р. покінчив життя самогубством через побоювання бути притягнутим до кримінальної відповідальності старший конюх колгоспу ім. Косіора Ровенської сільради П'ятихатського району Мороз, оскільки один з коней, за яким він доглядав, почав шкульгитати [5, 126]. У ніч на 13 березня 1935 р. повісився колгоспник Новоолександрівської сільради Запорізького району Яків Кремер. Як було встановлено прокуратурою, ймовірно причиною його самогубства була замітка у стінній газеті Калінінської МТС, в якій його звинувачували у навмисному знищенні власного теля і вимагали притягнення до кримінальної відповідальності [16, 161].

Кампанія по боротьбі за охорону кінського поголів'я призвела й до чергових «перекручень революційної законності». У наказі Наркомату юстиції УСРР від 1 квітня 1935 р. визнавалося, що органи прокуратури механічно штампували справи проти шкідників, притягуючи до кримінальної відповідальності соціально-близькі елементи й низовий колгоспний актив. Серед засуджених рядові колгоспники і працівники радгоспів становили 82% [17, 93]. Подібна практика свідчила про пряме порушення органами юстиції постанови 50-го Пленуму Верховного Суду СРСР від 21 березня 1935 р., у якій роз'яснювалося, «що віддавати до суду за припущену колгоспниками та робітниками радгоспів недбайливість по догляду за худобою можна лише у тих випадках, коли ця недбайливість носила систематичний характер і завдала значної шкоди колгоспам чи радгоспам» [20, 73]. У всіх інших випадках такі справи мали спрямовувати на розгляд до сільських та товариських судів або накладати стягнення у дисциплінарному порядку.

До того ж, суди значну частину порушених справ припиняли, а підсудних виправдовували. Приміром, нарсуди Вінницької області із 3950 підсудних виправдали 829 осіб. А касацією Одеського облсуду у 1934 р. було затверджено лише 46% оскаржених вироків, 15% – змінено, 34% – скасовано, 5% – припинено [17, 94]. Тому Наркомат юстиції категорично заборонив притягувати до кримінальної відповідальності колгоспних активістів і зобов'язав активізувати роботу сільських і товариських судів, передаючи на їх розгляд дрібні справи.

Важливою складовою «антишкідницької» репресивної кампанії була боротьба проти неналежного зберігання насінневого й фуражного фондів. Численні документи засвідчують значні втрати сільгосппродукції у колективних об'єднаннях, на пунктах Заготзерно і Держсортфонду. Так, під час перевірки, проведеної на початку 1934 р., було встановлено, що у 10 колгоспах Гроссулівського, Жовтневого, Грушківського, Великовисівського і Знам'янського районів Одеської області згнило 10 360 пудів насіння, у 90 колгоспах 5 районів Київської області – 3 480 пудів [8, арк. 20; 19, арк. 18]. В артілі «Шляхом Леніна» Чаплинської сільради Дніпропетровського району через безгосподарське укладення буртів згнило 40% насінневої картоплі [2, 67].

Частина зібраного врожаю гинула внаслідок того,

що своєчасно не потрапляла до зерносховищ. Так, в артілі ім. Комінтерну Преславської сільради Коларівського району після збору врожаю близько 700 пудів хліба було зсипано на колгоспному подвір'ї. Коли вночі пішов дощ, колгоспники сире зерно перенесли до приміщення клубу, де воно без просушування пролежало декілька днів і, ймовірно, повністю зіпріло б, якщо б не втручання облпрокуратури та райпарткому [14, 7].

Інша причина значних втрат врожаю була зумовлена тим, що зерно зберігалось в абсолютно непристосованих для цього приміщеннях. Значно збільшивши протягом 1930–1933 рр. обсяги заготівель, влада не потурбувалася про будівництво нових зсипунктів та елеваторів, не виділяла потрібні кошти на утримання існуючих. Приміром, Орхівський елеватор у Дніпропетровській області мав дерев'яну конструкцію, не був укритий залізом, а брезентом і мішкотарою забезпечений на 20–25%, що загрожувало замоканню хліба. Не дотримувалися на елеваторі і правил протипожежної безпеки: не вистачало вогнегасників, бочок з водою, електропроводка у багатьох місцях не мала ізоляції і при замиканні горіла [14, 10].

До того ж, зерно до зерносховищ зсипали сирим, зараженим шкідниками, зокрема кліщем. Боротьбі з останнім влада приділяла особливу увагу, що доводять численні директиви центрального і місцевого керівництва, які визначали як генеральну лінію дій, так і регламентували всі технологічні операції, спрямовані на знищення шкідника. Приміром, у Дніпропетровській області у 1934 р. для боротьби з кліщем в усіх районах були створені оперативні п'ятірки у складі голови райвиконкому, райуповноваженого НКВС, районного уповноваженого Комітету Заготівель, начальника Райземвідділу і районного агронома. При сільрадах формувалися оперативні трійки у складі голови сільради, керівника секції сільського господарства і колгоспного інспектора з якості. Керівників колгоспів, радгоспів, пунктів Заготзерно за невиконання заходів щодо обеззаражування від шкідників токів, молотарок, безтарок, віялок, мішкотари, амбарів мали притягувати до кримінальної відповідальності [4, 19]. Так, 6 вересня Софіївський народний суд засудив до 2 років позбавлення волі комірника артілі «Допомога» С. Бушала за те, що прийняв до непідготовленого (непродезинфікованого) приміщення 460 центнерів насіння, внаслідок чого воно було заражене кліщем, ставши непридатним для посіву [11, 730].

Під час зберігання зерна порушувалися елементарні санітарно-гігієнічні норми. Зерносховища своєчасно не очищали від сміття і відходів, мішкотара, віялки, молотарки не обеззаражували від шкідників, заражене кліщем і «чисте» зерно зберігалися в одному приміщенні. Для боротьби з кліщем як у системі Заготзерно, так і в колгоспах застосовувалися переважно механічні засоби: перелопачування і провіювання, які були малоєфективними. Зокрема, перелопачування зерна призводило до «розсіювання кліща по всіх партіях зерна, що зберігалися на даному складі і ставало джерелом нового зараження». При цьому на механічні засоби боротьби зі шкідниками Всеукраїнською конторою заготзерно витрачалися

значні суми: 7,3 млн. крб. у 1933 р., 23, 6 млн. крб. у 1934 р. Запідрахунками завідуючого сільгоспвідділом ЦК КП(б)У Сидерського, за ці кошти доцільніше було збудувати 400 зерносушилок. Інші засоби очищення зерна від шкідників застосовувалися недостатньо. Так, зерно не просушували на сонці, а якщо це й робили, то недбало – товстим шаром у 30–40 см. У республіканській системі Заготзерно не вистачало зерносушилок, яких нараховувалося лише 70, але використовувалися вони всього на 50%. В результаті протягом заготівельної кампанії 1934–1935 рр. було просушено лише 36 091 тис. пудів, або 24% усього вологого й мокрого зерна [32, 23].

В цілому, вжиті владою заходи по боротьбі з кліщем у 1934 р. не дали належного результату: на 1 вересня 1934 р. зерна, зараженого амбарним кліщем першого ступеня у системі Заготзерно в республіці нараховувалося 1 081 586 тонн або 47,1% від загальної кількості, другого і третього ступеня – 64 271 тонн або 2,8% [32, 21].

Оскільки влада не змогла забезпечити очищення зерна від шкідників у централізованому порядку, у 1935 р. для вирішення цієї проблеми вирішили застосувати більш радикальні заходи. Згідно з липневою директивою ЦК ВКП(б) і РНК СРСР зсипунктам Заготзерно було заборонено приймати зерно, в якому виявляли хоча б один екземпляр кліща. По суті, таким опосередкованим шляхом держава, не впоравшись з проблемою обеззаражування зерна, зобов'язала очистити хліб від шкідників самих колгоспників і одноосібників. Дане розпорядження фактично заблокувало хлібозаготівлі. Заготівельні пункти, виконуючи вказівку центральної влади повертали назад «сотні підвод, автомашин». Так, у Київській області за першу п'ятиденку липня на пунктах Заготзерно було прийнято лише 6 тис. тонн хліба із 18 тис. тонн, доставлених колгоспами та одноосібниками [32, 41]. Зрозуміло, що це не вирішило проблеми: селяни не могли самостійно очистити зерно. До того ж, як цілком слушно зазначав перший секретар Дніпропетровського обкому КП(б)У М. Хатаєвич, більшість з них не могли відрізнити кліща від інших комах. Тому партійні очільники Київської і Дніпропетровської областей вимагали від центральної влади дозволити прийом зерна, зараженого кліщем першого ступеня [32, 38].

Головною причиною неналежного зберігання «насінневих фондів» партійне керівництво республіки вважало «шкідницьку», «підривну» діяльність куркульських, петлюрівських, білогвардійських та інших контрреволюційних елементів, що пробралися на керівні посади до колгоспів і радгоспів і в такий спосіб зривали підготовку до весняної посівної кампанії. Тому постановою ЦК КП(б)У від 16 лютого 1934 р. зобов'язала районних прокурорів вийти до складу комісій з перевірки насінневих фондів. Також районні органи юстиції повинні були протягом 48 годин закінчити розслідування всіх справ про посадові злочини, пов'язані із зберіганням насіння і негайно організувати їх розгляд у суді. Пропонувалося забезпечити широке висвітлення судових процесів в обласній та районній пресі [19, 18 Зв.].

Одночасно органи ДПУ здійснювали ліквідацію контрреволюційних угруповань, які умисне «розбазарювали й знищували продовольчі ресурси»,

створюючи таким чином «продовольчі труднощі в колгоспах». Протягом грудня 1933 р. – січня 1934 р. «шкідницькі групи», до складу яких входили голови і члени правління колгоспів, завгоспів, рахівників, бухгалтерів, рільників, комірників були викриті у колгоспах «Перша п'ятирічка» Вознесенського району, «Пам'яті Ілліча» Каховського району, «Краще життя» Добровеличківського району Одеської області [31, 11–13].

Окремим напрямом «антишкідницької кампанії» була боротьба проти «навмисного пошкодження й недбалого ставлення до сільгоспмашин», яка, по суті, являла собою боротьбу проти неналежного ремонту й експлуатації сільськогосподарської техніки. Так, органами міліції під час збиральної кампанії на Дніпропетровщині з 1 по 25 вересня 1934 р. було викрито 5 відповідних злочинів і притягнуто до кримінальної відповідальності 7 осіб. 22 серпня 1934 р. П'ятихатським народним судом було засуджено до 3 і 1,5 років позбавлення волі двох трактористів Морякіна й Куцевола за «псування трактора» [11, 73, 89, 127].

Якщо міліція виявляла окремих шкідників, то органи ДПУ ліквідували цілі «контрреволюційні шкідницькі угруповання», що діяли на МТС і МТМ та навмисне «зривали ремонт тракторного парку»: спеціально ставили непридатні, спрацьовані запчастини, рокрадали нові, внаслідок цього трактори у перші ж дні роботи виходили з ладу. Протягом грудня 1933 – січня 1934 рр. «шкідницькі групи» були викриті на Миропільській МТМ, Глобинській МТС, Полтавській МТМ Харківської області, Городоцькій МТС Вінницької області тощо [31, арк. 9–10]. За шкідницький ремонт тракторів до відповідальності було притягнуто 96 осіб. З МТС і МТМ було вичищено 126 «антирадянських і куркульських елементів» [30, 8, 9]. Зазначимо, що

ремонт тракторів та іншої сільськогосподарської техніки насправді гальмувався через відсутність запчастин. Так, перший секретар Дніпропетровського обкому КП(б)У М. Хатаєвич у своїй телеграмі від 1 серпня 1934 р. повідомляв, що «через систематичне недовантаження запчастин нашої області... [в] МТС, радгоспах зараз не працює 1360 тракторів» [6, 77].

Крім «зриву ремонту сільськогосподарської техніки», шкідництво вбачали в її умисному пошкодженні. Протягом 1934–1936 рр. із колгоспів і МТС систематично надходили повідомлення про виявлення у механізмах тракторів, молотарок сторонніх предметів: ключів, болтів, прутів, шматків заліза тощо. Так, 1 липня 1934 р. у колгоспі ім. Леніна Ямбурзької сільради Дніпропетровського району до барабана молотарки разом зі снопом спочатку кинули чавунний напильник, а згодом залізний костиль [2, 25]. А на Петропавлівській МТС у 1935 р. у задніх мостах двох відремонтованих тракторів виявили залізний прут і залізну шайбу, нібито «умисно підкинута туди для створення аварій» [3, 26]. Зрозуміло, що більшість цих випадків сталася не через «умисне шкідництво», а звичайну недбалість, неухважність працівників. Приміром, партійне керівництво Павлоградського району визнавало «варварське ставлення до використання машин МТС», внаслідок чого на початку 1937 р. були змушені зробити капітальний і середній ремонти всіх тракторів, навіть тих, що були отримані восени 1936 р.

В цілому, аналіз кампаній по боротьбі зі шкідництвом в аграрному секторі дозволяє зробити висновок про обумовленість репресивних дій партійного й радянського керівництва держави кризовими явищами в сільському господарстві України.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА:

1. Васильєв В. Ціна голодного хліба: Політика керівництва СРСР і УСРР у 1932-1933 рр./ В. Васильєв// Командири великого голоду: Поїздки В. Молотова і Л. Кагановича в Україну та на Північний Кавказ. 1932 -1933 рр./ За ред. В. Васильєва, Ю. Шаповала. – К., 2001. – К.: Генеза, 2001. – С. 12 – 80.
2. Державний архів Дніпропетровської області (далі ДАДО). – Ф. 18, оп. 1, спр. 2130.
3. ДАДО. – Ф.18 оп. 1, спр. 2362.
4. ДАДО. – Ф.19, оп. 1, спр. 1446
5. ДАДО. – Ф.19, оп. 1, спр. 1469.
6. ДАДО. – Ф.19, оп. 1, спр.1475
7. ДАДО. – Ф.19, оп. 1, спр. 1477.
8. ДАДО. – Ф.19, оп. 1, спр. 1483.
9. ДАДО. – Ф.19, оп. 1, спр. 1486.
10. ДАДО. – Ф.19, оп. 1, спр. 1489.
11. ДАДО. – Ф.19, оп. 1, спр. 1498.
12. ДАДО. – Ф.1520,оп.3, спр. 35.
13. ДАДО. – Ф.1520,оп.3, спр. 36.
14. ДАДО. – Ф.1520,оп.3, спр. 88.
15. ДАДО. – Ф.1520,оп.3, спр. 134.
16. ДАДО. – Ф.1520,оп.3, спр. 172.
17. ДАДО. – Ф.1520,оп.3, спр. 175.
18. ДАДО. – Ф.2262, оп.1 дод., спр. 1.
19. ДАДО. – Ф.2262, оп.1 дод., спр. 2.
20. ДАДО. – Ф.2262, оп.1 дод., спр. 4.
21. Ивницкий Н. А. Репрессивная политика Советской власти в деревне (1928-1933 гг.)/ Н. А. Ивницкий. – М.: РАН. Институт российской истории, Университет г. Торонто, 2000. – 350 с.
22. Історія колективізації сільського господарства Української РСР/ Т.3. Зміцнення і дальший розвиток колгоспного ладу на Україні. 1933 – 1937 рр./ Упорядн. І. Х. Ганжа, В. Г. Панкратєва, Є. П. Шаталіна, І. Л. Шерман. – К.: Наукова думка, 1971. – 788 с.
23. Кокін С. Голодомор в Україні і ДПУ/ С. Кокін// Розсекречена пам'ять: Голодомор 1932-1933 років в Україні в документах ГПУ-НКВД. – К.: Вид. дім «Киево-Могилянська академія», 2008. – С.62-87.
24. Коллективизация сельского хозяйства. Важнейшие постановления Коммунистической партии и советского правительства. 1927 – 1935. – М.: Издательство Академии наук СССР, 1957. – 576 с.

25. Марочко В. І. Соціально-правовий статус колгоспного селянства/ В. І. Марочко// Історія українського селянства. Нариси в 2-х томах. – Т. 2. – К.: Наукова думка, 2006. – С.199 – 211.
26. Мошков Ю. А. Советское сельское хозяйство и крестьянство в середине 1930-х годов/ Ю. А. Мошков// Трагедия советской деревни. Коллективизация и раскулачивание. 1927 – 1939: Документы и материалы. В 5-ти тт./ Т. 4. 1934 -1936/ Под ред В. Данилова, Р. Маннинг, Л. Виолы. – М.: Российская политическая энциклопедия (РОССПЭН), 2002. – С. 7– 38.
27. Сталин И. В. О работе в деревне/ И. В. Сталин. Сочинения. – Т. 13. – М.: Государственное издательство политической литературы, 1951. – С. 216 – 233.
28. Трагедия советской деревни. Коллективизация и раскулачивание. 1927 – 1939: Документы и материалы. В 5-ти тт./ Т. 4. 1934 – 1936/ Под ред В. Данилова, Р. Маннинг, Л. Виолы. – М.: Российская политическая энциклопедия (РОССПЭН), 2002. – 1056 с.
29. Уиткрофт С. Г. Кризис в сельском хозяйстве (1931 – 1933 гг.)/ С. Г. Уиткрофт, Р. У. Дэвис// Отечественная история. – 1998. – № 6. – С. 95 –109.
30. Центральний державний архів громадських об'єднань України (далі ЦДАГО України). – Ф. 1, оп. 20, спр. 6515.
31. ЦДАГО України. – Ф.1, оп. 20, спр. 6581.
32. ЦДАГО України. – Ф.1, оп. 20, спр. 6733.
33. Шаповал Ю. Г. Голодомор і репресії в Україні/ Ю. Г. Шаповал// Критика. – 2008. - № 12. – С. 8-10.